

ДУХОВНА СПАДЩИНА

Ніжинськими слідами геніїв

Чи надбає Ніжин національно-го культурного обличчя? Це питання непокоїть тих моїх інтелігентних земляків, які простір нашого міста сприймають не в географічному вимірі, а як власну долю. І в них неймовірно сильне відчуття його духовного середовища.

Містом 17 храмів назвала Ніжин редакційна колегія науково-популярного ілюстрованого журналу Міністерства культури України «Пам'ятки України», присвятивши йому весь №7 за липень 2013 року. У такий спосіб відомі науковці підтримали створення в Ніжині історико-культурного заповідника.

Ця ідея виношується вже понад 20 років. Місто налічує 117 пам'яток архітектури (а це в півтора рази більше, ніж в обласному центрі Чернігові), 72 пам'ятки історії та 12 пам'яток монументального мистецтва, зокрема збереглося 17 храмів і кілька десятків кам'яниць (мурованих будинків) XVIII століття, що є великою рідкістю на Лівобережжі.

Радянська влада спеціальними табличками декларувала охорону історичних пам'яток і при цьому їх безкарно знищувала. І в часи новітньої української незалежності міська влада роздавала заповідні землі під торговельні забудови, дбаючи про власний зиск, а не про пам'ять поколінь. Тому, очевидно, і затягнувся процес створення заповідника. Депутати міської ради різних каденцій час від часу обговорюють

його статус: державний, обласний чи місцевого значення... А раптом комусь із них захочеться поставити черговий кіоск біля якогось пам'ятника, і цього не можна буде зробити без дозволу чиновника з Києва. А чи ж потягне міський бюджет з його постійними дірами утримання заповідника?

Миколу Гоголя, Аполлона Мокрицького, Капітона Павлова, Марію Заньковецьку, Миколу Самокиша, Сергія Шишка, чий життя і творчість пов'язані з Ніжином.

Просвітницькі XVIII-XIX століття розквітлі іншими перлинами: церквою Всіх Святих, Благовіщенським монастирем, церквою Воздвиження Чесного

Хреста, церквою Іоанна Богослова, аура яких наповнена діяннями таких визначних особистостей як первосвященний ієрарх Стефан Яворський, співак Федір Стравинський, мореплавець Юрій Лисянський, подвижник православної віри грек Іван Тернавіот... Року 1820-го відкрили Гімназію вищих наук князя Безбородька, яка перетворилася на теперішній державний університет імені Миколи Гоголя. Його студенти, науковці користуються бібліотекою, подарованою онуком засновника

На фото: пам'ятні знаки, пов'язані з іменем Кобзаря в Ніжині

У тисячолітній історії Ніжина вмістилися події, які яскраво відображають менталітет української нації: усвідомлення самоцінності власної особистості, миролюбність, зваженість, тонке відчуття гармонії. Волелюбне козацтво залишило про себе спомин бароковим Миколаївським собором, зведеним у XVII столітті коштами ніжинських полковників Золотаренків. Ця унікальна святиня надихала на творчість багатьох видатних українців:

цього навчального закладу О.Кушелевим-Безбородьком. У колишньому купецькому клубі функціонує Музей рідкісної книги, де представлено чимало раритетів. Про діяльність грецької колонії в Ніжині нагадують Михайлівська церква й церква Всіх Святих.

Місто відвідав Тарас Шевченко. Ніжинськими друзями генія були Іван Сошенко – викладач малювання в повітовому училищі, Капітон Павлов – викладач Гімназії вищих наук, Олексій

Венеціанов – син ніжинського грека, Аполлон Мокрицький, Євген Гребінка – випускники гімназії.

В історичній цінності Ніжина нас переконували такі великі вчені як О. Шафонський, М. Карамзін, М. Погодін. Тут, в середовищі вишуканої архітектури, розквітали геніальні постаті, які писали визначні твори.

Кандидат мистецтвознавства, архітектор Людмила Пляшко у праці «Місто, письменник, час. Ніжинський період життя М. В. Гоголя» (К., 1985) аргументовано висвітлює тісний зв'язок великого письменника з предметним світом, який оточував його в юності. Книжка вийшла накладом 15000 примірників і зразу ж стала бестселером. Вона й сьогодні не втратила актуальності, особливо в тій частині, де автор роздумує про еволюцію й майбутнє старого міста.

«Хоч будівлі, розташовані в старому центрі Ніжина, не відповідають сучасним вимогам комфорту, цінність їх як джерела «матеріалізованої» історичної інформації й естетичної радості дуже велика. Історичний район міста потребує переосмислення його ролі і створення на його центральних ділянках тонкої психологічної атмосфери, яка притаманна міському середовищу минулого. Ця нова функція повинна враховувати момент видовищності й асоціативності з гоголівським періодом, який є частиною нашої історії. На вулицях могли б з'явитися кав'ярні (у XVIII столітті їх було шість у місті), магазини зі стилізованими під старовину вивісками і жалюзі XIX століття, готелі, обладнані в дусі минулого століття зі старовинними назвами, як, наприклад, «Не минай». За асоціацією магазинам можна б дати назви з гоголівських творів: «Лютька Тараса», «Готель Чичикова» тощо.

Історичний центр Ніжина разом із колишніми передмістями, які є частиною території міста, може стати одним із унікальних туристських куточків країни.

Точкою опори, навколо якої має формуватися заповідник, повинен стати вже існуючий Ніжинський краєзнавчий музей імені Івана Спаського. Але доля музейної справи була й залишається нелегкою. Про це в згаданому на початку статті журналі написала

завідувачка історичного відділу музею кандидат історичних наук Наталія Дмитренко. На її думку, експозиція потребує і змістовного, і художнього оновлення.

Та останніми роками керувати музеєм призначають людей випадкових – колишніх чиновників-пенсіонерів. Вони навіть фондами не цікавляться, хоча за посадовими обов'язками зобов'язані їх перевіряти. Цей науковий заклад не має власного сайту, де б міг представляти свої туристичні послуги. А в музеї ж працює багато людей, які розробляли наукові концепції, створювали експозиції, роками збирали і поповнювали їх експонатами. Чиновники до них не прислухаються, вони, ще за радянською традицією, – почесні гості на презентаціях і відкриттях виставок. І так відбувається не тільки в Ніжині.

Першим кроком у давно назрілому реформуванні музейної сфери може стати утворення незалежних від чиновників музейно-громадських рад. З передачею їм права формувати музейний бюджет, схвалювати програму та обирати директора. Схема, коли музейна рада обирає директора і пропонує його до призначення, а орган виконавчої влади укладає контракт (надаючи права, встановлюючи обов'язки й обопільну відповідальність) успішно діє в багатьох країнах світу. Така форма передбачена і в чинному законодавстві України. Наведу ст. 27 Закону «Про музеї та музейну справу». «Музеї мають право створювати органи самоврядування: вчені, наглядові, методичні, музейно-педагогічні, художні, реставраційні та інші ради, залучати до їх діяльності фахівців різного профілю».

Зазначені проблеми обговорювали під час презентації згаданого журналу «Пам'ятки України» наприкінці 2013 року. В ній взяли участь автори історичних розвідок і представники влади. З того часу владу змінили, але управлінням культури й туризму виконкомом міської ради продовжує керувати Валерій Примаченко. Отож, він несе посадову відповідальність за все зроблене і незроблене.

Торік управління розробило проєкт стратегії туристичного розвитку міста Ніжин, який має намір реалізувати за 5 років. Під час його обговорення члени робочої групи вносять пропозиції, «щоб як у Львові чи в Одесі». Мені ж більше до вподоби пункт про форму-

вання туристичних продуктів на основі історичної привабливості міста, які б вирізняли Ніжин серед інших туристичних центрів. Одномудців я знайшла в громадській організації «Самопоміч», яку в Ніжині очолює Костянтин Смаль. Разом ще з двома депутатами міської ради Михайлом Булигіним і Геннадієм Дудченком, а також доцентом кафедри всесвітньої історії Гоголевого вища Іваном Кедуном вони вже знайшли кошти й установу, яка зробить перші дослідження підземної частини міста навколо церкви Всіх Святих. Наступним проєктом стануть археологічні розкопки. Вже є орієнтовний інвестор для зведення на цьому місці колишнього міського магістрату.

Старший викладач кафедри історії України Геннадій Дудченко з весни до осені щосуботи проводив безкоштовні тематичні екскурсії для жителів міста і всіх охочих ознайомитися з його історією.

Автор цих рядків, колишній працівник музею, розробила **туристський проєкт «Ніжин – перлина української духовності»**, який втілює в життя вже як директор Центру гуманітарної співпраці з українською діаспорою Ніжинського держуніверситету імені Миколи Гоголя. З ним можна ознайомитися на сайті вища. Один із семи маршрутів присвячений перебуванню Тараса Шевченка в нашому місті. Присутність тут генія, у викупі якого з кріпацтва брали участь випускники Гімназії вищих наук князя Безбородька, відображена не тільки в спогадах сучасників, а й у його прозових творах. Їх активно досліджував один із перших біографів Кобзаря уродженець с. Переходівка вихованець Ніжинського повітового училища Олександр Кониський. Епістолярну спадщину Тараса Шевченка вивчав відомий шевченкознавець директор Ніжинського юридичного ліцею Михайло Чалий. Внесок у шевченкознавство і створення Національного музею Тараса Шевченка в Києві зробив ніжинець Михайло Новицький. Наукову розвідку «Тарас Шевченко і Чернігівщина» залишив нам доцент Ніжинського педінституту імені М. В. Гоголя Георгій Неділько.

Назву ще одне пам'ятне місце, яке має бути позначене не лише в тексті. На вулиці Гоголя, там, де тепер стоїть

пам'ятник Юрію Лисянському, височіла будівля Дворянського зібрання. Про перебування тут Тараса Шевченка 1846 року написав Олександр Кониський.

«Коли Шевченко і Чужбинський (останній до того ж і годованець Ніжинського ліцею) приїхали в Ніжин, дак про їх приїзд зараз залунала чутка по місту, і двері нашої квартири, – розповідає Чужбинський, – не зачинялися пайпаче від студентів: між ними тоді ще був відомий потім перекладник творів Шекспіра, Шіллера, Гете й Шевченка – Микола Гербель».

В четвер на масниці у ніжинському клубі (казино) був бал. Тарас і Чужбинський пішли на бал. Один із старшин клубної, побачивши, що у Шевченка на голові шапочка, і не відаючи, хто він такий, чію голову вкриває та шапочка, не хотів пустити його на бал. Але ж суворому старшині з'ясували, що шапочка вкриває голову генія України, і в якому убранні не був Шевченко, він, зайшовши до клубу, робить останньому честь і шанобу».

У цьому ж приміщенні, як сповіщає музейна афіша, в п'ятницю 24 лютого 1912 року Ніжинським українським драматичним гуртком буде поставлена «Наймичка», драма в п'яти діях Карпенка-Карого, з участю Марії Костянтинівни Заньковецької – майбутньої першої народної артистки України, чий 160-літній ювілей припадає на 2014 рік. Рецензенти її творчості відзначали, що вона на сцені виразила біль української нації так само геніально як Шевченко у слові. І це дає нам право написати ці видатні українські імена на одному пам'ятному знаку в скверіку Лисянського.

Цю пропозицію два роки тому не почув оргкомітет із підготовки та відзначення заходів з нагоди 200-ліття від дня народження Т. Г. Шевченка. Зате пунктом 10 записав: «Провести ремонтні та реставраційні роботи з благоустрою і впорядкування об'єктів, пов'язаних з ім'ям Т. Г. Шевченка протягом 2013-2014 років». Чиновники публічно обіцяли знести старі будівлі колишньої автостанції біля Спасо-Преображенської церкви. Але тільки місцевий осередок Всеукраїнського об'єднання «Свобода» прибрав тут сміття.

Кобзарєвою святинєю називають у Ніжині Спасо-Преображенський храм, збудований 1757 року. Бурхливе ХХ століття позначилося на його долі.

У 1924 році тут правила службу Божу громада Української Православної Автокефальної церкви. Після розправи в 1930-х роках над автокефалістами добралися й до самого храму. Тоді було знищено дзвіницю, пізніше – теплу церкву.

1998 року церквою почала опікуватися громада Української православної церкви Київського Патріархату. 2002 року її підтримав Голова Верховної Ради України Іван Плющ і мер Києва Олександр Омельченко. Над храмом засяяли нові бані з хрестами. З того часу реставрація припинилася. Лише за кошти вірян зробили дах і вікна.

Тут 17 травня 1861 року відбулась велелюдна панахида на останньому шляху Тараса Шевченка в Україну. Про це читаємо в спогадах М. Білецького, Л. Глібова та В. Толбіна.

Зустріч траурної колісниці в Ніжині була надзвичайно врочистою. Біля застави на Московській вулиці зібралися представники ніжинської інтелігенції. Ремісники з розгорнутими корогвами та цеховими знаками, студенти Ліцею та гімназисти. Колісницю з труною великого поета, яку супроводжували його земляки Лазаревський та Честахівський, привезли Московською вулицею в огорожу церкви.

Після панахиди, яку відправили на церковному майдані ніжинські священники, студенти прикріпили до віка труни вінки й квіти. Церковна процесія провела труну через усе місто по Гоголівській та Київській /тепер Шевченка/ вулицях до самої застави в напрямку Києва.

1991 року на сумну подію ніжинці встановили біля Спасо-Преображенського храму пам'ятний знак. А в парку відпочинку імені Тараса Шевченка – пам'ятник великому українцю скульптора Олександра Скобликова. Це було зроблено з ініціативи громадськості, а саме Товариства української мови імені Т. Г. Шевченка, яке тоді в Ніжині очолював Микола Шкурко. Його підтримала міська рада і особисто голова виконкому Анатолій Романенко. Трудові колективи перераховували односторонній заробіток на спорудження пам'ятника, а організатором робіт виступили саме чиновники.

Аби привернути увагу влади і громадськості до Кобзарєвої церкви,

міський осередок «Просвіти» та фірма «Сяйво» час від часу запрошують до церковних стін відомих українських кобзарів, капели бандуристів. Щорічно православні Київського патріархату служать тут панахиду по Тарасу Шевченку. Приходять сюди і чиновники аби покласти квіти і словесно висловити свою пошану до українського генія.

Наприкінці 2015 року Микола Шкурко, вже як голова Ніжинської міськрайонної організації «Благодійний фонд «Ніжен», ініціював зустріч громадськості з міським головою Анатолієм Лінником, де порушив названі вище проблеми. З почутого нас усіх порадувало, що виконавча влада активно шукає фахівця, який займе посаду заступника міського голови – головного архітектора міста з наданням йому відповідної заробітної плати й житла. Надіємося, що така особа оцінить культурно-історичну цінність Ніжина і прислухається до думки громади.

Тим часом, Микола Шкурко зробив заяву про те, що «Ніжен» збирає кошти на реставрацію Спасо-Преображенської церкви, і фірма «Сяйво» робить перший внесок – 100 тисяч гривень. **Називаємо координати для всіх охочих: Благодійний фонд «Ніжен», код ЄДРПОУ: 26226820. Адреса: 16608, Чернігівська обл., м. Ніжин, вул. Московська, 7А.**

Поточний рахунок: 26005051416604. Банк: ПАТ КБ «ПРИВАТБАНК» в м. Чернігів, МФО 353586. Призначення платежу: благодійна допомога на реставрацію церкви. Без ПДВ.

Хай це буде початком великої патріотичної справи для всіх, хто називає себе українцем, в рік 155-річчя з дня смерті Тараса Григоровича Шевченка і перевезення його тіла з Петербурга в Канів.

Центр гуманітарної співпраці з українською діаспорою разом з кафедрою вокально-хорової майстерності долучаються добродійним концертом «Зоре моя вечірняя», який відбудеться в березні.

Надія ОНИЩЕНКО, член Національної спілки журналістів України

Колаж Олени ІВАНІЦЬКОЇ

ПАТРІОТИ

ОДИН ВЕЛИКИЙ І ЖИВИЙ ЛИСТ ДО УКРАЇНЦІВ

Невисока й струнка Віра Савченко заповнила простір Ніжинського міського будинку культури щирою привітністю й оптимізмом. Вибачившись за запізнення, вона почала розповідати про свою старшу сестру Надію, яка знаходиться в московському полоні з 17 червня 2014 року. Їй інкримінують убивство двох російських журналістів, хоча російські адвокати аргументовано доводять непричетність старшого лейтенанта Збройних Сил України Надії Савченко до загибелі росіян. Коли її полонили, вони ще були живими і спілкувалися через мобільні телефони.

Правозахисна організація ПЦ «Меморіал», створена наприкінці 80-х років радянськими дисидентами, зокрема нобелівським лауреатом Андрієм Сахаровим, офіційно визнала мужню українку політичним в'язнем. Про це написано на обкладинці книжки «Сильне ім'я – Надія», видрукуваній у Києві видавничою організацією «Юстініан» наприкінці 2015 року. Саме презентація видання стала приводом для зустрічі в Ніжині з громадськими активістами, журналістами, депутатами й студентами.

«В одній книзі прочитала, що людина починає писати тоді, коли у житті дійшла до межі і хоче застрелитися, а духу не вистачає... Я ще до ручки не дійшла! А якби дійшла, то краще б застрелилася... Але як подумала, на скільки запитань довго і нудно доведеться відповідати, якщо виживу і вирвуся на волю... Я вирішила: краще один раз написати, поки є час, ніж сто разів повторювати... Працювати треба починати! Мені вже й так у Верховній Раді три місяці «прогули ставлять»! А українці, які мені дали довіру своїм голосом, тим і засвідчили, що чекають від мене саме дій!» Так автор пояснила свої наміри в передмові.

Її твір не зачаровує глибокою філософією Антона Чехова чи витонченим словотвором Івана Буніна. Текст наповнений нецензурною лексикою, притаманною нашій армії. Але вона не відлякує. Мені, як і вам, доводилося читати багато написаного без нецензурщини, але з таким цинізмом, після якого хотілося помити руки. Надіна книжка – чесна, щира, відкрита! Погоджуюся з редактором Світланою Максимовою: «Усі слова Надії – ніби оголений нерв, як перевірка на мужність і готовність дивитися правді у вічі для всього нашого суспільства. І нехай вона місцями буде відверто шокуючою і навіть болючою. Чи-

тайте, ковтаючи сльози (як це робила я!) і усвідомлюючи правду... Адже саме так, через усвідомлення правди суспільством і відбувається катарсис, очищення...»

Сторінка за сторінкою виказують нам сили Надіної незламності. Вони, насамперед, у прищеплених батьками моральних принципах. Не можна з'їдати щось самому, не поділившись із ближніми. Це з дитинства. А ще розуміння, що труднощі посилаються нам для навічання. І тому сестри Надія і Віра, пізні діти, бралися за будь-яку фізичну роботу, аби допомогти батькам. «Я вчилася «грати» в життя і схоплювала на льоту всю науку, яка була мені доступною, – пояснює вже доросла Надія. – Із самого дитинства я була дуже самостійною. Коли хтось намагався допомогти мені щось зробити, я завжди відповідала: «Я сама!» Отак і досі – все сама. І рідко в кого допомоги попрошу. Іноді як звально на себе щось! Як навіючу! Тяжко, хоч плач. Але зуби зіплю, крехчу, стогну, але ж тягну».

Стогонів у книжці якраз і небагато. За стиснутими зубами відчуваєш біль: за рідних, за людську і професійну непорядність, і не бачиш у цьому ніякого «великомучеництва».

«Але я ще сиджу... Вже й до «Героя України» досиділась... А що далі? Міжнародні нагороди і премії? А навіщо? Невже не зрозуміло, що для простої людини, народженої на волі, найдорожче – це свобода!» – розмірковує Надія.

«Що давало Вам сили», – запитувала я у в'язня сумління Євгена Сверстюка в Ніжині в грудні 2007 року. І почула у відповідь цитату з Лесі Українки: «Хрест! Нести хрест до кінця – в цьому обов'язок і сила...» Надія Савченко – людина не релігійна. Батько, будучи членом КППС, маленьких дочок не охрестив. Але відчуття відповідальності у неї Хресне. Вчитайтесь в цю цитату: «Якщо б у всьому світі в мене вірила тільки одна людина, а мільйони – ні, і тоді мені було б найтяжче зрадити довіру тільки цієї людини. Я ще не знаю, чи вийде в мене коли-небудь віддячити усім! Не знаю, чи вистачить мені мудрості, розуму і сил виправдати ту довіру, яку мені виказали люди, і ті надії, які вони на мене покладають. І сидіти тяжко, і вийти страшно... А якщо не зможу? І українці отримають чергове розчарування, якими ми вже ситі по горло?»

Чи багато політиків, нардепів запитують сьогодні про таке вголос? Чи сумніваються вони у своїх вчинках?

Бойовий солдат Олег, який воював на Донбасі з регулярними російськими військами і тепер допомагає народному депутатові Надії Савченко, ніяковів перед камерами. На сцену виносили себе ті, для яких псевдопатріотизм є способом політичного пристосування. – Вони виборсалися на вершину хвилі останньої української революції, але не справилися з поставленими перед ними завданнями, – сказала про таких Віра Савченко.

Віра і Надія Савченко, Олег Мезенцев – це ті справді нові українці, які прагнуть гідного життя у власній країні для себе і всіх земляків. Вони освічені і позбавлені комплексу меншовартості, не бояться говорити правду про себе, якою б гіркою вона не була...

І тому Надія повинна повернутися живою і здоровою аби продовжити боротьбу за гідну Україну, почату на Майдані і продовжену на Сході. Таку думку від жінок Ніжина висловила професор Гоголевого вища Валентина Смаль. А чи зрадіють цій обставині у Верховній Раді? На своєму робочому місці ця жінка вестиме себе так само безкомпромісно як і в російському полоні.

Впадає в очі ще один її роздум. «Якось у в'язниці в одній книжці прочитала, що в політиці є дві рушійні сили – це бідність і марнославство. Марнославства мені завжди бракувало, а бідною я себе ніколи не вважала. Тому, напевно, мною буде рухати бідність мого народу...»

Перемагають ті, які вірять у перемогу. Так підсумувала зустріч у Ніжині Віра Савченко, посилаючись на Дмитра Донцова, і спонукала мене перечитати його «Націоналізм».

«Давайте почуємо один одного, простимо один одному і почнемо розмовляти, доки не дійшли до «межі неповернення», – звертається старший лейтенант Надія Вікторівна Савченко

до воїнів Донецької і Луганської областей. – Зробити це треба заради тих, кого ми хочемо захистити, заради наших рідних, а не влади і політиків. Воїн – це не тільки дурна сміливість, впертість і самопожертва, це ще й мудрість. Ми з вами – один народ! І я вірю у вашу мудрість!»

У день презентації книжки ми почули, що Надія знову оголосила голодування. Її вчинки змушують і нас усіх не мовчати, не пристосовуватись, а діяти.

Надія ОНИЩЕНКО

З крутянського тину *

До 125-річчя з дня народження Осипа Твердовського

У квітні цього року виросла на Люксембурзькій землі нова могила, в якій спочив навіки один з видатніших старшин — сотник Осип Матвієвич Твердовський.

Покійний родився I.XI.1891 р. в Ніжині на Чернігівщині, в заможній сім'ї, яка рід свій виводить із наших славних козаків. Патріотизм батьків і народня традиція вплинули у великій мірі на пізніший світогляд Покійного. Початкову та середню школу покінчив Він у ріднім Ніжині. На початку світової війни покликано його до 176-го переволоченського полку, в якому скінчив старшинську школу. Ще в російській армії був ранений, а за незвичайну хоробрість одержав Юрія та «Білого Орла» сербської армії. З вибухом революції в 1917 р. віддається всеціло нашій визвольній боротьбі. Як командант українізованого куреня, ранений в боях під Тернополем у голову, попадає в Київську лікарню, з якої в часі наступу Муравйова втікає до рідного Ніжина. Тут разом із своїм старшим братом бл. п. Матвієм — котрий в 1919 р. помер на тиф у Проскуріві — організує військовий відділ і разом із студентським відділом бере участь у відомих боях під Крутами, де по нещаснім бою був оточений московською навалою. Героїчним зусиллям, козацькою відвагою та окликом «Слава Україні» кидається з недобитками свого відділу на ворога, продирається через його ряди й таким чином рятує від нехибної смерті ці недобитки, котрі пізніше ще довго давались узнаки ворогам, і відходить у Ніжин. Однак не приходить йому тут довго сидіти, бо більшовики переважаючою силою опановують місто, а Покійний зі своїми людьми втікає у

ліси. Звідси робить безнастанні наскоки на ворога, та вкінці, по тяжких боях, виганяє його з міста Ніжина, який задержує в своїх руках до приходу німців.

У березні 1918 р. вступає в київську інструкторську школу, а по її укінченні одержує призначення до новоформуючої кадри 3-ї пішої дивізії II-го Подільського Корпусу в м. Умані. По сформуванні дивізії та наданні поодиноким полкам їх назв, дістає призначення до 12-го пішого Брацлавського полку, з яким дня 7.VII.1918 р. переїжджає у м. Тульчин на Поділлі. Тут віддає він усі свої сили й знання для праці над піднесенням виховного рівня інструкторської підстаршинської сотні, якої став командантом. Він розумів вагу фахового вишколення і національної свідомості підстаршинського корпусу для армії і тому старався підвладних йому підстарший підготувати відповідно до потреб і завдань нашої молоді армії. Але Покійний не обмежувався тільки до праці для підстарший. Вкупі з одним старшиною галичанином працює над піднесенням національного виховання старшин полку. З тією метою творить для старшин курси українознавства, які у великій мірі впливали на їх національний світогляд. Бо треба знати, що деякі старшини полку не могли склеїти добре речення по-українськи, не говорячи вже про знання української історії, літератури і т. п.

Коли вибухнуло повстання проти гетьмана у листопаді 1918 р., на поклик Директорії У.Н.Р. майже цілий полк зголосився під Київ. Потім цілий 1919 рік

переходить Покійний усі вдачі й невдачі нашої Армії зі здобуттям Києва включно на панцирному поїзді «Помста», якого напочатку був помічником (командантом був його брат бл. п. Матвій), а потім командантом. Хто брав тоді участь у визвольній боротьбі на великій Україні, той мусив чути про «Помсту» Твердовського, яка вславилась своїми подвигами проти московських окупантів. Наслідком героїських учинків та невинного параліжування акції ворога, більшовики визначили були навіть високу нагороду за голову док. Твердовського. Осінню 1919 р. попадає Покійний у польський полон (Ланцут, Береста), з якого наслідком відомого Варшавського договору з квітня 1920 року переходить у складі б. стр. дивізії на Велику Україну. І знову почалась його праця на броневикі. Але відомі по-

дії заганняють його 21.XI.1920 р. вдруте в табори інтернованих, тим разом у Вадовиці, а потім у Стрілково. Одначе неспокійна козацька кров не дає йому сидіти за дротами й уже весною 1922 р. утікає із Стрілково в Біловезьку пушу, а по невдалих пробах перейти ризький кордон і дістатись на Україну, переїжджає в західну Європу, де працює в копальнях і фабриках у Франції. Потім переноситься до Люксембургу й осідає в м. Єш-Альзет. Тут побіч тяжкої фізичної праці на прожиток, працює далі невпинно в користь нашої Нації, засновує спільно з п. Чубом Відділ ОУН у Люксембурзі і вкоротці стає відпоручником Проводу ОУН на кн. Люксембург і сумежні терени Франції.

На цьому становищі оставав Покійний до смерті. З важко зароблених фізичною працею грошей тільки малу частину задержує для себе, а решту віддає на українські установи та посилає стареньким родичам на прожиток.

Але останніми часами все більше й більше відновляється стара рана в голові, яка спричиняє щораз частіші випадки мізкових приладів і це змушує його піддатись операції мозку. Одначе операція не вдається і по 12 днях муки приходить дня 16 квітня 1930 р. смерть. Так перервалася нитка трудячого життя вірного сина України, високоїдейного громадянина й патріота та взірцевого старшини Укр. Армії. В саму великодню

п'ятницю похоронено пок. Твердовського дуже величаво на міському цвинтарі в м. Єш-Альзет при участі української еміграції та місцевого населення. Національні прапори, велика кількість вінків, надіслані вислови співчуття зі всіх-усюдів та похоронні промови були доказом, що пок. Твердовський був визначним громадянином, взірцевим старшиною та загальнолюбленим товаришем не тільки серед своїх, але й серед чужинців.

Вічна Йому пам'ять!

Іван ЧОЛІЙ

*Герої Крут. Лицарський подвиг юних українців 29 січня 1918 року. / Упорядник І. Ільєнко.- Дрогобич: Видавнича фірма «Відродження», 1995.

ОСВІТА

ЖИВИТЬ РЕЛІГІЙНИЙ КОРІНЬ

Народження Ісуса Христа урочисто відсвяткували разом з учителями й батьками 200 учнів Школи Українознавства Об'єднання Українців Америки «Самопоміч» у Нью-Йорку.

Директор школи Іван Макар звернувся до присутніх з короткою промовою про багаті вікові традиції святкування народження Христа в Україні, про важливість збереження й продовження їх для наступних поколінь. Хвилиною мовчання вшанували пам'ять героїв, які загинули за свободу України і в знак солідарності з братами і сестрами на рідних землях запалили вогні різдвяної ялинки.

Програму концерту відкрили учні четвертого й п'ятого класу колядою «Добрий вечір тобі, пане господарю». Виступи молодших дітей перепліталися з виступами старших, але єднала всіх радість прославлення Дитятка Божого Ісуса, багатство й колорит традицій святкування Різдва з різних куточків України. «Свято Миколая» у виконанні другого і третього класів, «Срібна зірка» в програмі другокласників, надвечір'я в селянській хатині, святкування Щедрого вечора в Карпатах, коляда «Ой

на Дніпрі, на Йордані» у виконанні шостого й сьомого класів немов у калейдоскопі показали все розмаїття українського Різдва. Дошкілля й учні першого класу задзвеніли радістю «Коляда-коляднице», а наймолодші діти «Світлички» 83-го відділу Союзу Українок Америки ще більше звеселили серця присутніх колядкою «Бог ся раждає». «Вертеп» у майстерному виконанні старшокласників повернув нас в історичне минуле – час народження Спасителя.

Велику подяку за підготовку і проведення концерту висловлює дирекція через нашу газету всім учителям, батькам та учням. Особливо вчительці співів і диригентів п. Елі Романшин без якої не відбувається жодне свято в школі.

Боротьба між силами добра і зла актуальна сьогодні як і тисячі років тому. Воїни Світла стали на захист новонародженого дитятка Ісуса і стоять дотепер на сторожі захисту миру і спокою як в Україні так і в цілому світі.

Саме релігійний корінь живить український дух школи з 1949 року. Після Другої світової війни до Америки прибуло

багато вчителів з України. Добре розуміючи небезпеку відірваності молодого покоління від рідної землі, мови, культури та історії, вчителі вирішили відновити учительську громаду у Нью-Йорку. В різних місцях були створені філії учительської громади, що згодом переросли в освітні курси та школи українознавства.

Учительська громада Нью-Йорка засновувала спочатку вечірні освітні курси при Товаристві «Самопоміч». Родини, які прибували до Америки, відвідували ці уроки. Навчання відбувалося в шкільних кімнатах будинку отців Василіян, який знаходився на 9-й вулиці № 710. Спочатку сформували три групи (класи). Учні, які не змогли здобути загальну середню освіту в Україні у зв'язку з війною і змушені були емігрувати, почали відвідувати ці курси тричі на тиждень.

Першими вчителями були професор Степан Стецик та професор Микола Кокольський. Випускні (матуральні) іспити приймала спеціальна комісія, яку очолив представник Українського Вільного Університету доктор Микола Шлемкевич.

У вересні 1949 року вечірні освітні курси перейменували на Школу Українознавства, а директором став професор Кость Кисілевський. У грудні 1949 року заклад вже налічував 5 класів, 50 учнів та 15 учителів; навчання також проводилося за заочною формою. Вчилися за програмами європейської гімназії з посиленою увагою на українознавство. Курс навчання становив 60 лекційних годин і тривав шість місяців, після чого учні здавали випускні (матуральні) іспити з української мови та літератури, латинської, німецької та англійської мов, історії, географії, біології, фізики, хімії і математики. Випускники здобували глибокі знання і при вступі до американських університетів отримували високі оцінки.

У перші роки діяльності виникали проблеми, пов'язані з написанням і друкуванням підручників, навчальних програм та забезпеченням приміщень для навчання. Директори за допомогою вчителів, батьків та учнів працювали наполегливо і віддано, щоб забезпечити безперервний навчальний процес та сприятливі умови для учнів. За кілька літ школа українознавства стала сильною національно-освітньою і виховною установою.

На даний час Школу відвідує близько 200 учнів, які прибувають із різних куточків Нью-Йорка, Нью-Джерсі, Коннектикута та Лонг Айленда. Батьки розуміють важливість українського виховання та знань з українознавчих предметів і тому не шкодують своїх зусиль та часу для того, щоб щосуботи привозити дітей до школи, де вони здобувають рідну освіту в класних кімнатах Академії св. Юра від 9-ої години ранку до першої половини дня. З першого по сьомий клас один учитель викладає всі предмети, а з восьмого по дванадцятий кожен предмет викладає окремий учитель. Відповідно до програм Шкільної Ради викладають релігію, українську мову, українську літературу, історію, культуру та географію України. Навчальний рік поділено на три семестри. Після закінчення кожного триместру учні здають іспити. По закінченню 12 років навчання учні приступають до здачі матуральних іспитів з української мови, літератури, історії, культури та географії. Від 1977 року видача матуральних дипломів відбувається під час спільної урочистої церемонії всіх шкіл метрополії Нью-Йорка. Матуранти можуть використовувати свої бали, які вони отримали на випускних іспитах, при вступі до навчальних закладів Америки.

При Школі також існує «Світличка» під опікою 83-го Відділу Союзу Українок Америки та «Дошкілля».

Школу часто відвідують гості з України. 1992 року перший заступник Міністра освіти України Анатолій Погрібний так оцінив учительську роботу: «Ви тут уже півстоліття зберігаєте українську освіту. В цьому є ваша велика заслуга».

10 січня 1992 року український астронавт Леонід Каденюк повідомив, що в космічну подорож брав «Кобзар» і портрет Тараса Шевченка.

У грудні 2008 року перед учнями виступили колядники з села Криворівні, що на Івано-Франківщині, які заграли для всієї школи на гучних трембітах.

У березні 2009 року, коли школа вшановувала пам'ять великого українського поета Тараса Шевченка, її відвідали керівник Науково-дослідного інституту української мови академік Петро Кононенко та Постійний представник України при Організації Об'єднаних Націй, Посол Юрій Сергеев.

У лютому 2014 року школу відвідав народний депутат України Олег Медуніца, який розповів учням про ЄвроМайдан.

Магістр Іван Макар – одинадцятий директор школи українознавства з 2010 року. Він отримав ступінь бакалавра в галузі психології Університету Фордхем, також ступінь магістра мистецтв та магістра освіти в галузі психології. До переходу в Нью-Йоркський університет, працював деканом у Колумбійському університеті як науковий керівник, викладач, наставник, вихователь студентів, а також консультант в галузі розвитку трудової кар'єри. На даний час обіймає посаду ад'юнкт-інструктора в Нью-Йоркському Університеті (NYU), викладає курси з громадського мовлення і спілкування. Він є активним членом українсько-американського співтовариства університету, бере участь у Міжнародному моніторингу державних виборів в Україні, є членом СУМ та прихильником Пласту. Іван Макар працював перекладачем української команди зі спортивної гімнастики на літніх Олімпійських іграх у місті Атланта, США.

З часу відновлення незалежності України чимало колишніх випускників школи домоглися практичного застосування своїх знань. Володіючи досконало українською мовою, вони працювали і працюють представниками в американських компаніях, що мають зв'язки безпосередньо з Україною і навіть на державній службі США. Журналісти Зенон Завада та Марта Коломієць пишуть статті для різних англо- та українськомовних газет, зокрема «Український Тиждень» (The Ukrainian Weekly). Марта Коломієць написала книжку присвячену 70-річчю голодомору в Україні під назвою «Час Говорити Правду», в якій розповіла про історію свого роду в роки голодомору 1932-1933 років.

Меланія Гривович працювала консультантом у Києві від американської компанії. Марта Зелик здобула посаду офіційного перекладача української мови в Державному Департаменті Америки (U.S. Department of State) в роки президенства Біла Клінтона.

Особливою випускницею нашої школи є Мері Миціо (Mary Mucio). 1989 року Мері, як американський репортер, відвідала Київ, де зробила численні інтерв'ю й розмови з представниками українських організацій з охорони довкілля, після чого написала вражаючу, повну зворушливих подробиць книжку про Чорнобильську катастрофу «Wormwood Forest: A Natural History of Chernobyl». Пізніше Мері Миціо стала київським кореспондентом Los Angeles Times та автором багатьох журналістських статей до газет у різних країнах світу.

«Чому нас так приємно вражають українські студенти, що приїжджають з Америки чи з Канади? Чому вони в чужій стихії зберегли український дух, мову, лице? Чому їм нічого не треба пояснювати, наче наперед є моральна домовленість?» – риторично запитував український письменник Євген Смерстук і відповідав: «У них живий релігійний корінь – і вони живі».

21 лютого — МІЖНАРОДНИЙ ДЕНЬ РІДНОЇ МОВИ

Містичне ядро нації

Як відгук на статтю Романа Гривінського «Хто замовляє «шизофренію»?» («День» № 212-213 від 20 – 21 листопада 2015 року) редакція отримала «Звернення до наукової спільноти і державників України», яке ухвалили члени чернігівського обласного товариства «Просвіта» імені Т.Шевченка, а підготували громадські активісти з Ніжина, Чернігова, Києва.

Агресивна фаза російської експансії аргументується державною політикою РФ щодо «захисту» російськомовних на Україні (Федеральний закон від 24 травня 1999 року № 99-ФЗ «Про державну політику Російської Федерації щодо співвітчизників за кордоном»). На офіційному рівні йдеться про формування та захист «руського мира» насамперед на території колишнього СРСР.

Успіх російської експансії в Криму і на Донбасі пояснюють ідеологічним впливом російської пропаганди. Звісно, вона проводиться російською мовою, тому близька російськомовним громадянам. Вони у своїй більшості (хіба що за винятком етнічно вичищеного та заселеного росіянами Криму) є етнічними українцями, які перейшли на російську мову. Цей процес переходу можна назвати перекодуванням пам'яті, що супроводжується не тільки витісненням української мови, а й усього, що з нею пов'язане. Без сумніву, відбувається травмування психіки, яке виливається в комплекс меншовартості. За радянських часів цей комплекс проявлявся в тому, що з українців виходили покірні службовці низового й середнього щаблів у тодішній номенклатурній ієрархії. Тепер цей стійкий комплекс не дозволяє українцям побудувати сучасну повноцінну державу.

Напрошується логічний висновок: війна на сході України припиниться тоді, коли відпаде потреба в такому «захисті», чим насправді зручно прикриваються економічні інтереси Росії та її політики в Україні.

Для громадян України це означає необхідність відмови від російської мови. Зрозуміло, що такий вибір має бути ос-

Автор ідеї Ірина Фаріон.
Виконав Максим Крохмалюк

мисленим, добровільним і тривалим у часі. Отже, сподіватися на швидкий мир (воєнний, торговельний, інформаційний) із Росією не доводиться...

Чи відповідає фактичний рівень поширення використання російської мови в сучасній постмайданній Україні, у сформованому суспільному запиті на розрив з колишньою метрополією, на втрату сателітності в російському політичному, економічному, інформаційно-культурному просторі?

Мислення й мова найтіснішим чином пов'язані між собою. Одночасне використання української й російської мов призводить до активного суржикомовлення і як наслідок – до «суржикомислення», тобто неповноцінної інтелектуальної діяльності, та закріплення комплексу меншовартості

Вихід бачимо у налагодженні зворотного процесу дерусифікації, тобто декодуванні пам'яті українських громадян, не тільки російськомовних, а й суржикомовних – разом більшості населення країни.

Для цього потрібне, насамперед, авторитетне слово науки. І приклад тих, хто вважає себе інтелігенцією, середнім класом. Щоб подолати наявний диспаритет, а відтак досягти пріоритетності української мови, необхідно законодавчо закріпити: виключне право української мови у ЗМІ й рекламі, в офіційному спілкуванні тощо.

Є ще один, не менш важливий, аспект українсько-російської мовної проблематики. Це доступ української молоді до ринків освіти й праці насамперед слов'янських країн Європи. Адже українськомовним легше за російськомовних вивчити польську, словацьку, чеську, інші слов'янські мови.

Є в деякого побоювання щодо розколу країни на мовному ґрунті. Даремно. Якщо за цю справу візьмуться науковці й державники, а не продажні політики грошових мішків, справа українізації України набере конструктивного й легітимного характеру. Відповідно, державна політика в утвердженні української мови має бути надзвичайно принциповою і послідовною. Проведений в Україні 2001 року перепис населення показав значне поширення використання української мови порівняно з 1989 роком. Цьому сприяла і освітня система, і потенційна здатність володіння українською мовою задовольнити кар'єрні домагання молодого людини. На нашу думку, очікуваний перепис 2016 року також підтвердить цю тенденцію у зв'язку з ідентифікацією росіян, носіїв російської мови з ворогами української держави в масовій свідомості громадян.

На думку рецензента – старшого наукового співробітника лабораторії історії психології Інституту психології імені Г. С. Костюка НАПН України Ігоря Білоконя дане «Звернення» є важливою пропозицією для державних діячів і народу України, яке базується на психологічних закономірностях формування національної ідентичності. Запропоновані заходи спрямовані на виправлення безбачливої ситуації подальшого розмивання суспільної свідомості і втрати України як держави.

Пропонуємо обговорити порушені проблеми під час науково-практичної конференції «Питання мови, справа буття нації», яка відбудеться в Чернігові 21 лютого.

**Микола ШКУРКО,
Анатолій ЗЕЛЕНЬКО,
Василь ЧЕПУРНИЙ,
Олена БРОСАЛІНА,
Василь ШУСТЬ**

Засновник – Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя
Реєстраційне свідоцтво
№ 352-24ПР, серія ЧГ,
від 6 березня 2007 року
Р/р 31258301208946 НДУ ім. М.Гоголя
02125668 код ГУДКСУ у Чернігівській обл.
м. Чернігів МФО 853592

(благодійний внесок на розвиток Центру гуманітарної співпраці з українською діаспорою)

Склад редакції:

Бойко О.Д., докт. політ. наук, проф.,
Мельничук О.В., докт. фіз.-мат. наук, проф.,
Астаф'єв О.Г., докт. філол. наук, проф.,
Михед П.В., докт. філол. наук, проф.,
Онищенко Н.П., чл. Нац. спілки журн. України,
Самойленко Г.В., докт. філол. наук, проф.,
Стребкова І.О.

Макет та верстка – Іваницька О.І.

Адреса редакції:

Центр гуманітарної співпраці
з українською діаспорою, кімната 210
вул. Крапив'янського, 2,
м. Ніжин, 16602, Україна
Тел./факс: (04631) 7-19-59
E-mail: ukr_diaspora@ukr.net,
ndu_diaspora@mail.ru
<http://ndu.edu.ua/index.php/tseentr-gumanitarnoji-spiivpratsi-z-ukrajinskoyu-diasporoyu/vidannya-ukrajinskij-dim>